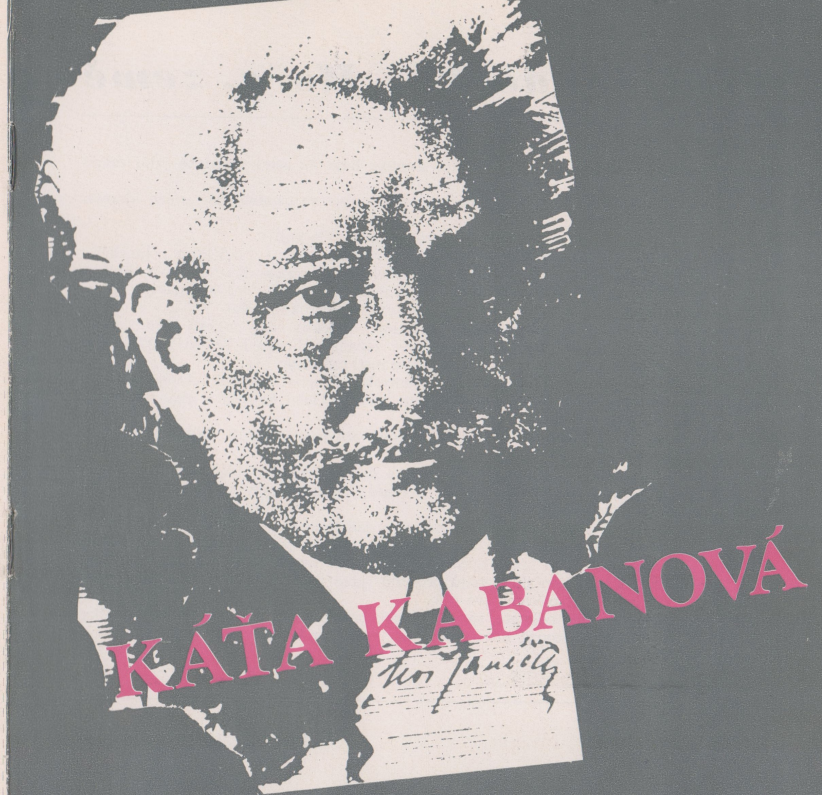

Státní divadlo v Ostravě

nositel Řádu práce

Leoš Janáček - Moře, země

Již třetí hodina cesty, a sám písek a louky, sosnové háje na zemi srovnané jako rovná podlaha.

Lidé s obličejí důvěřivého vzezření. Coši ve výrazu chce se usmívat, ale smích klopýtá o zcizený zvuk řeči.

Jsem v Berlíně, jenž mi rozumí, jenž prý pěstuje mého díla kult!

Ne, pane O. Bie! Nebyla nad Káfou Kabanovou dne 31. května 1926 kúra německého dubu a jeviště nečpělo bavorským pivovarem. Měkkost, lyričnost díla s akcenty dramatickými, jež srdce i tep zastavovaly, byla zachráněna. A ztajená vůně květnatých lučin, tichý stesk a nářek široké Volhy — hravě přikouzlen na široké jeviště.

Výkony poddávaly se pokorně příkazům partitury. Všechny noty radostí ožily: měly svůj prostor a čas. Z jaké duše vyšly, do takové zapadly. Hledán a šetřen každý kořínek v díle, aby nezaschnul, aby se rozezvučel a rostl radostně.

Sestupuje Káťa k osudnému dostaveníčku. Důmyslný dirigent vložil do chvějících kroků Káti stojaté ticho, jak v orchestru, tak i na jevišti. Ticho houstlo v zrno, v neobvyklou tému: tému pomlky!

A jak bouře bouří! V orchestru 95 hráčů! Taková provedení oslňují. Dokořán otvírají dílu bránu do světa.

My všichni tu; Schreker a Schönberg, Kleiber a Zweig, Jeritz, Jurjevskaja a Helmová a řada jiných opojeni jsme mořem barev a tvarů, rozzpívaných vzduchem, smavou oblohou, zbrázděnou veselou zemí.

Když zpoza kopce vyhoupne se stříbrný měsíc — zadumáme se v nokturnu; když na úpatí hor uhne řeka, uhne víchor — vzdorujeme kontrapunktem; se skřivánkem zvoníme písničku; slézáme gradací hory; hýříme motivy jako louka květy; akordy tvrdnou nám jako ořechy, a jindy ten shluk tónů prosvítá jako modrá obloha na horách; jak táhlá údolí pojí kraj, tak splétáme své dílo.

Víme, že zítra modrý květ odkvetne, sosna haluzku prodlouží — těšíme se z krásy dneška a víme, že zítek nám vykouzlí novou. Tu na tvrdé zemi jsme děti pokroku. Jsme i svým tónem na ní závislí.

HUKVALDY, 10. ČERVNA 1926

Narodil se 3. července 1854 na Hukvaldech. Až do roku 1865 tam navštěvoval obecnou školu. Toho roku o prázdninách byl přijat jako fundatista starobrněnského kláštera zásluhou P. Křížkovského. Pod jeho vedením se zde vzdělával v hudbě a současně studoval reálku ve Starém Brně. Ale roku 1872 maturoval na učitelském ústavu a hned po této zkoušce byl jmenován výpomocným učitelem. Po dvou letech složil zkoušku z českého jazyka a získal způsobilost pro vyučování tomuto předmětu na obecných a měšťanských školách. V hudebních studiích pokračoval v letech 1874–1875 na pražské varhanické škole. Jeho učiteli zde byli Blažek a Skuherský. V roce 1876 byl jmenován učitelem hudby na učitelském ústavu v Brně. Od roku 1872 byl sborníkem řemeslnické besedy Svatopluk a od roku 1878 po deset let řídil Besedu brněnskou. Upozornil tu na sebe jako znamenitý dirigent. Za vyšším vzděláním odešel na konzervatoř do Lipska a do Vídne. Po návratu se stal v roce 1880 řádným učitelem hudby na hudebním ústavu a v letech 1886–1902 vyučoval zpěvu

Leoš Janáček

na nižším gymnáziu. Po založení varhanické školy v Brně byl — v roce 1881 — jmenován jejím ředitelem a v tomto postavení setrval až do roku 1919, kdy byl ústav přeměněn na konzervatoř. Za dobu svého působení vychoval řadu žáků. Janáček se velice zajímal o moravský folklór jako skladatel i jako hudební spisovatel. Byl jmenován předsedou moravského pracovního výboru pro Národopisnou výstavu v Praze. Tu předvedl s L. Bakešovou moravské tance. Jako znalec moravské lidové písně byl jmenován předsedou Ústavu pro lidovou píseň. Byl organizátorem brněnského a moravského hudebního života. Založil Kruh pro udržování symfonického orchestru, Klub přátel umění v Brně a byl jedním z hlavních organizátorů brněnské konzervatoře. Od roku 1919 byl profesorem mistrovské školy pražské konzervatoře, členem české akademie, Pruské akademie umění, čestným doktorem Brněnské české univerzity, předsedou Klubu moravských skladatelů, členem téměř všech významných spolků. Jeho stěžejní díla byla počtena národními cenami. Janáčkovu dílo již za jeho života úspěšně proniklo téměř do celého světa, zvláště do Německa a Anglie. Zemřel 12. srpna 1928 v Ostravě.

I když duchovně a myšlenkově vychází z odkazu Smetanova a Dvořákovy, jehož byl zvláště nadšeným vyznavačem, vytvořil Janáček v české hudbě svébytné, svérázné dílo. Šel svou vlastní ces-

to, byl svou vznětlivou a prudce citově založenou povahou vzdálen klasické vyrovnanosti a romantické stylizovanosti.

Ke svému osobitému realistickému stylu dospěl po pronikavém studiu lidové hudební kultury, zvukových zvláštětlivosti mluvy, nápěvků, jejichž melodické bohatství zaznamenával. Vytvořil nový typ vokální melodie, která se stala rovněž základem jeho instrumentálních hudebních motivů. Jeho hudba bývá označována za jednu z nejprůbojnějších.

Janáček je skladatel téměř výlučně programní. Proto je také nejrozsáhlejší a umělecky nejmohutnější jeho operní tvorba.

Ve své operě Sárka (1887) vychází z romantického typu opery. Počátek románu (1891) těží zase z prvků lidové písně. K vlastnímu skladebnímu slohu se dostává v Její pastorkyni (1894–1903), která nese znaky díla osobitého a dramaticky silného.

Opera Osud (1904) znamená v Janáčkově tvorbě obrat k novému hudebně dramatickému tvaru a tvoří přechod ke komické operě Výlety pana Broučka (1808–1917). Zde vytvořil nový typ české komické opery s groteskními prvky. V letech 1919–1922 vzniká jedno z nejmohutnějších děl Janáčkovy operní tvorby — Káťa Kabanová. Je to zároveň slohově nejdůslednější Janáčkově hudebně dramatické dílo. Má jednotný tragický styl od prvních taktů až po závěr, který je jednou z největších katarsí v operní literatuře vůbec. Opera vznikala od listopadu 1919 do února 1921. Poprvé byla provedena v Brně 23. 11. 1921 pod taktovkou Fr. Neumanna. Libreto napsal sám skladatel podle dramatu A. N. Ostrovského Bouře v překladu V. Červinky. Opera má bezesporu hodnotu světového díla. Janáček tu vytvořil zcela nový typ české tragické opery. Všechny složky — tedy skladební práce a inspirace — jsou v naprosté rovnováze. Je to opravdově hluboké drama. Ruský námět je blízký Janáčkovu uměleckému založení a temperamentu. Skladateli se geniálně podařilo vylíčit hudbou krutou tvrdost, jak je ztělesněna v postavě Kabanichy i jakýsi bolestivý lyrismus, jenž charakterizuje trpící a životem zlomenou Káťu. Melodicky a deklamačně je Káťa založena na principu nápěvků mluvy, již Janáček stylizoval, podobně jako svoji úsečnou mluvu hudební. Jeho geniální hudební zkratka v dramatickém účinku podtrhla a vyzvedla tragédii Kátina horoucího srdce. Rozhodně je to nejkrásnější dílo české hudební dramatické tvorby.

Po Káti Kabanové se vrací Janáček k operě komické. Je to Liška Bystrouška (1921–1923) — jedno z nejpodivuhodnějších děl, v němž se dostal do bezprostředního styku s přírodou a rozezpíval se lyrickou vřelostí.

Věc Makropulos (1923–1925) znamená další domyšlení hudebně dramatického principu. Dramatická údernost této opery navazuje na výraz Káti Kabanové.

Vrcholu však Janáčkovy inspirace dosáhla v operě poslední — Z mrtvého domu, jež je syntézou všech skladatelových výrazových složek. Hudba je nejen vášnivě strhující, zhuštěná do jakési aforistické zkratky, ale i něžná, plná vroucího lyrismu.

Rovněž v symfonické básni usiluje Janáček o nový projev a nová formální řešení. To se projevuje zvláště ve velkých skladbách orchestrálních: baladě Šumařovo dítě, rapsódii Taras Bulba, Blanické baladě a Symfonietě.

Ve velkých sborových pracích je ovšem jedním z nejpůvodnějších skladatelů evropské hudby. Vzpomeňme jen na sbory Kantor Halfar, Maryčka Magdonova, Sedmdesát tisíc či velkolepého Potulného sílence na text R. Tagora.

Odtud vede cesta ke kantátovým pracím — k Amorovi, kantátě Otče náš, nokturnu Na Soláni Čar-ták, Věčnému evangeliu. Vyvrcholila pak v Glagolské mši v roce 1926.

Bohatá je rovněž hudba komorní — vzpomeňme na houslovou sonátu, snivý dechový sextet Mládí a druhý smyčcový kvartet Listy důvěrné. Tragický ráz má dvouvětá klavírní sonáta 1. X. 1905, intimním lyrismem oplývající klavírní cykly Po zarostlém chodníčku a V mlhách. Zcela ojedinělý je cyklus písní Zápisník zmizelého.

Z folkloristických zájmů a studií vznikly četné sbírky lidových písní, jenž byly Janáčkově stálou inspirací. Z toho základu vychází balet Rákos Rákosy, vlastní soubor valašských, lašských, hanáckých i českých tanců spojených smíšenými sbory a sóly na lidové texty, i prosté Lašské tance tvořící jádro jmenovaného baletu.

Zájem o lidovou hudební kulturu vyjádřil Janáček množstvím literárních studií a odborných článků. Jeho fejetony mají i vynikající literární úroveň. Bohatě pedagogické zkušenosti a teoretické znalosti zachytil v četných hudebně teoretických pracích. Mnohé jsou vůbec nejvyspělejší z naší odborné literatury.

I když Janáčkovy dílo zabírá všechny skladební formy, přece jenom je vlastní těžiště jeho tvorby v dramatické hudbě. Je rozený dramatik. Jeho silný dramatický duch je zřejmý ve všech formových útvarech, od prosté písně až po opery. Dramatizuje vše, přírodu, lásku, život i mluvu.

V jeho operách se podivuhodným způsobem střetávají dva extrémy: tvrdá realistická hudební mluva a bolestný, vroucí lyrický tón. Z nich vyrůstá ona výbušná dramatická síla. Nejvyšší a nejhodnotnější typ dramatického zhudebnění textu najdeme právě u Janáčka, jenž text umělecky přehodnotil: znásobuje textové hodnoty hodnotami ryze hudebními. Tak vytvořil hudební drama v nečistší podobě. Velké hudebně dramatické scény jsou jasné a konkrétní právě lapidární dramatickou zkratkou. Opery jsou tu zpravidla tvořeny „jedním dechem“. Proto to dramaticky útočně působí. Jsou bezprostřední, živelné, prosté jakékoliv vykonstruovanosti a hymnická finále jsou vždy mohutnou etikou katarsí.

LEOŠ JANÁČEK:

Káťa Kabanová

opera o 3 jednáních podle hry A. N. Ostrovského „Bouře“
libreto L. Janáček, překlad Vinc. Červinka

dirigent — Václav Návrat

režisér — zasloužilý umělec Ilja Hylas j. h.

výtvarník scény — Vladimír Šrámek, nositel vyzn. Za vynikající práci

výtvarník kostýmů — Josef Jelinek j. h.

sbormistr — Karel Kupka

korepetice — Drahomíra Ritzová a Jaromír Šalamoun

asistent režie — Květa Ondráková

inspicienti — Josef Jakš a Radoslav Svozil

nápovědy — Ema Hudcová a Anna Kubínová

PREMIÉRA 4. DUBNA 1981 V BUDOVĚ DIVADLA ZD. NEJEDLÉHO

Vedoucí technického provozu: ing. Ivan Bílek; jevištní místři: Jan Benek, Zdeněk Václavek; mistr osvětlení: Oldřich Malý; mistr elektroakustiky: Bořivoj Wojnar; mistr vláseknárný: Vojmil Nytra; mistr garderobiér: Zdeněk Slíva; mistr rekvizitárný: Eva Wiesnerová; vedoucí provozu dekoracních dílen: Petr Jahoda; vedoucí krejčovských dílen: Bohuslava Ciháková.

Savěl Prokofjevič Dikoj, kupec

Boris Grigorjevič, jeho synovec

Marfa Ignatěvna Kabanova, vdova

Tichon Ivanyč Kabanov, její syn

Katěrina, jeho žena

Váňa Kudrjáš, učitel

Varvara, schovanka u Kabanových

Kuligin, druh Kudrjášův

Gláša, služebná

Fekluš, služebná

Chodec

Žena

JIRÍ ČEP
JIRÍ PADERTA

JOZEF ÁBEL
MICHAEL KOZELSKÝ

DRAHOMÍRA DROBKOVÁ
BOHUSLAVA NÁVRATOVÁ

JAROSLAV HLUBEK
zasl. umělec LUBOMÍR PROCHÁZKA

EVA GEBAUEROVÁ-PHILLIPS
HANA MÁLKOVÁ

LADISLAV MALÍNEK
PETR MILLER

EVA KLEČKOVÁ
VĚRA MALÍČKOVÁ

VLADISLAV GRONKA
IVAN KUSNĚR

HEDVIKA LUZAROVÁ
OLGA MARKELOVÁ

RADMILA MINÁŘOVÁ

RUDOLF BÁTRLA
ZDENĚK LAZAR

MARIE ETZLEROVÁ
VLASTA SEDLÁČKOVÁ

Sbor opery SDO

Hraje orchestr opery SDO, koncertní mistr Emil Kalus

Náš host

Režiséra – zasloužilého umělce Ilju Hylase – není třeba v Ostravě představovat. Působil zde plných sedmadvacet let. Tato léta jsou spojena s jeho režijními začátky i uměleckým zráním. Do Ostravy přišel z pražského Národního divadla, kde pracoval jako asistent režie. Hned od prvních ostravských prací bylo zřejmé, že se před mladým umělcem otevírá perspektiva kariéry. Stal se nejbližším spolupracovníkem šéfa opery – Rudolfa Vašaty, Bohumila Gregora, Zdeňka Košlera a Jiřího Pinkase. Inscenoval všechny Smetanova a všechna závažná díla, jež byla v Ostravě hrána. Ve spolupráci s Bohumilem Gregorem vytvořil vynikající režie Kašlikova Krakatitu, Janáčkovy Káti Kabanové, Trojanova Kolotoče, se Zdeňkem Košlerem to byla především Janáčkova Věc Makropulos, inscenace světové úrovně a ze spolupráce s J. Pinkasem jmenujme Dvořákova Dimitrije a Janáčkovu Z mrtvého domu. Svým osobitým režijním rukopisem, jež se projevuje hlavně ve velkorysosti výtvarného pojetí, vtiskl ostravské opeře, jejímu hereckému a režijnímu stylu vlastní ráz.

Od roku 1979 působí Ilja Hylas v Janáčkově opeře v Brně, kde zastává funkci šéfa opery. Kromě své divadelní práce je často zván k inscenování oper v televizi. Byl rovněž prvním režisérem první operní televizní inscenace v Ostravě. Byl to Händelův Tamerlan. Je častým hostem Národního divadla a jiných našich scén.

Janáčkova Káta Kabanová patří k těm operám, které mi zvláště přirostly k srdci. Miloval jsem ji od prvního setkání roku 1946 v tehdejší Velké opeře 5. května v Praze. Bylo to průbojné divadlo, mladé duchem, shromažďující všechny pokrokové umělce té doby. Kátu tam režíroval Václav Kašlik a já jsem zpíval roli Kudrjáše. Byla to velice zajímavá inscenace, scénu navrhl Josef Svoboda a byla jakousi konkurencí slavné inscenaci Talichově, Theinově a Trösterově, která se současně hrála v Národním divadle.

Svou prvou Kátu jsem režíroval ve Slezském divadle v Opavě. Mým výtvarníkem byl S. Kolibal a celá opera byla pro mne záležitostí především lyrickou. V roce 1960 jsme inscenovali spolu s dirigentem B. Gregorem a s výtvarníkem J. Trösterem Kátu v Ostravě. Gregorovo hudební pojetí ovlivnilo i moje režijní. Představení vyznačovala především silná exprese. Inscenace vzbudila vel-

Chci, aby hudba Janáčkova promlouvala k ostravskému publiku. Chci, aby v jeho rodném kraji zněla hudba toho, jež má v hudební kultuře české i světové svoje trvalé místo.

Káta Kabanová je dílem velkých kontrastů. Na jedné straně svět temna, zla; Kabanicha, Dikoj s jejich návistí ke všemu a všem kromě sebe, s jejich vášnivou touhou ničit to nejcněnější – lidskou důstojnost. Zasahují do osudů všech postav.

Uvádíme Janáčkovu Kátu Kabanovou

Na druhé straně postava Káti – čistého, citlivého, jemného i hrděho člověka, který touží po prostém lidském štěstí a nenachází je, s ní i svět lidí prostých, pak lidí ne dost silných, aby svou důstojnost v tom světě temna uhájili.

Neřekl jsem ani slova o hudbě – a vlastně o ní mluvím stále. V geniální hudebně dramatické zkratce vystihuje hudba se srhující účinností náladu literární předlohy, jednota slova a tónu je dokonalá. Hudba s neobyčejnou výstižností kreslí postavy i utváří atmosféru. Není krásnějšího úkolu než snažit se oživit tuto geniální partituru s maximální naléhavostí, maximální dramatickou účinností.

VÁCLAV NÁVRAT

šéf opery a dirigent Káti Kabanové

ký ohlas i v celostátním tisku, hráli jsme ji na Pražském jaru. Musím si vzpomenout na tehdejší vynikající představitele: na Kátu Milady Šafránkové, na Jiřího Herolda a Karla Průšu jako Dikého, na Kudrjáše Oldřicha Lindauera, Varvaru Dagmar Průšové i Tichona Lubomíra Procházky, který si tuto roli opět nyní se mnou zopakuje. V duchu této inscenace jsem režíroval Kátu Kabanovou i podruhé v Opavě. Nyní se tedy s milovanou operou setkávám po páté. Od prvního setkání uplynulo třicet pět let! Je to dlouhá doba, v níž člověk dozraje lidsky i umělecky. Nyní je Káta Kabanová pro mne především intimním psychologickým dramatem. Snažím se o co nehlubší pochopení „podtextů“, toho, co je ukryto za slova a hudbou, o vytvoření přesných vztahů mezi jednotlivými postavami, o jakýsi vnitřní, intimní realismus, téměř čechovovský. Geniální Janáčkovo dílo možnosti různých výkladů poskytuje. Právě proto je stále živé, stále inspirující.

OBSAH OPERY

1. — Na břehu Volhy Boris Grigorjevič se svěřuje se svým osudem učiteli Váňovi Kudrjášovi. Těžce snáší život u strýce Dikého. A ještě se zamiloval do ženy Tichona Kabanova Káti. Ta za chvíli přichází s mužem a tchyní Marfou Kabanovou. Matka vyčítá synovi, že je mu milejší žena než ona sama.
  2. — Pokoj u Kabanových. — Káfa vzpomíná na dobu, kdy šťastně žila jako svobodná dívka. Tuší neštěstí. Prosí, aby ji vzal Tichon s sebou na cesty. Ten nechápe, odjíždí sám a podle matčina příkazu napomíná ženu, jak se má chovat za jeho nepřítomnosti.
  3. — Pokoj u Kabanových. Schovanka Varvara svěřuje Kátě klíč od zahrady. Má se tam sejit s Borisem. Kabanová zatím vítá v domě nachmeleného a dotěrného kupce Dikého.
  4. — Zahrada. Boris toužebně očekává Káfu. Setkávají se, zatímco Varvara s Kudrjašem stojí na stráži.
  5. — Pod klenbou staré budovy. Lidé se zde skrývají před bouří. Varvara sděluje Borisovi, že se Káfa po mužově příjezdu potácí po domě jako smyslů zbavena. Za silné bouře se před Tichonem, Kabanichou a shromážděnými lidmi skutečně Káfa přizná ke svému hříchu.
  6. — Břeh Volhy. Poslední setkání Káti s Borisem, jehož strýc vyhání na Sibiř. V slzách prosí Káfa, aby po cestě podaroval žebráky. Po jeho odchodu se vrhá do Volhy. Lidé ji vyloví už bez života. Kabanicha obřadně děkuje za úslužnost.
-

Leoš Janáček - Nový proud v theorii hudební

Myšlení hudební obírá se nejen poctivými formami tónu, ale i tou jeho formou, ve které vyznívá v myslí ještě dále, ač struna se více nechvěje, hlas vzduchem více nevlní — kdy veškerý popud mimo nás byl ustal. Jest to důležitá forma pocitu tónu. V myslí naší sbíhají se obě formy v harmonickém sdružení. tj. současně, ať tóny v úžasné rychlosti neb ve volném melodickém postupu ubíhají. Ač jest to nepoměrně krátký okamžik, ve kterém vyznívají v nápadně nerovné síle, tož přece vzrůstá vliv tohoto harmonického sdružení v neodolatelnou sílu hybnou a tvořivou, ono „cítění hudby“, onu náladu, která nezbytně po požitku hudby se dostavuje, povážíme-li, že účín tohoto harmonického sdružení, ne vždy stejný, tak mnohonásobněkrát v sotva změřitelné době se dostavuje, kolik v téže době nějaké, například melodii tónů vyzní.

Jak utajený vědomí život žijeme, naslouchající hudbě, sotva by kdo tušil. Plno tu napětí, plno tu smířování a zase rozčeřujícího vzruchu a konečně i úklid lahodných forem libozvučných.

Jestli pouhý sled tónů v jediné melodii vyznačuje ono teplé ovzduší, které rodí tu pravou zálibu v melodii — neboť odmyslet si ten vniterný život, zchládl by účín její na mrazivost, působil by tu tón jen svými elementy, silou, výškou, barvou a článkovaným časem — k jaké mohutnosti, složitosti a vzrušení naší myslí to dostupuje, když celé proudy tónů valí se v nesčetných dobách! Do stopy, již zanechává jásoť tónů jedné doby, spadá s novou silou pocitů jásoť druhý, a tak neustále stupňuje se do nejvyšších mezí vznětlivost naše.

16. XI. 1894